

Konkretiaa Venäjän ikuisuuskysymyksestä

Christine Myrdal Lukash. *Crossing the Boundary into the Russian “Imagined Community”: “Language”, “Culture” and “Religion” in Russian Media Discourse on Integration of Immigrants.* Dissertation for the Degree of PhD, Department of Literature, Area Studies and European Languages, University of Oslo, 2019. 266 s.

Christine Myrdal Lukashin väitöskirja *Crossing the Boundary into the Russian “Imagined Community”: “Language”, “Culture” and “Religion” in Russian Media Discourse on the Integration of Immigrants* paljastaa jo nimellään, että liikutaan Venäjä-tutkimuksessa paljon esillä olleen kansallisen identiteetin ja nationalismin vesillä. Voisi jopa sanoa, että Neuvostoliiton jälkeisen Venäjän kansallinen ja valtiollisen itseyttäytymisen tutkiminen oli avainroolissa humanistis-yhteiskuntatieteellisen Venäjä-tutkimuksen synnyllä. Tässä mielessä Myrdal Lukashin valinta tutkia venäläisessä mediadiskurssissa ilmeneviä tapoja hahmottaa kieli, kulttuuri ja uskonto maahanmuuttajien integraatiota koskevassa keskustelussa on rohkea. Ei siksi, että aihe olisi entuudestaan tuntematon, vaan päinvastoin siksi, että niin identiteeteistä, mediasta kuin näistä yhdessä on olemassa paljon akateemista tutkimusta. Myrdal Lukash ei tätä peittele, vaan toteaa kirjansa heti ensimmäisessä virkkeessä, että ”opinnäyte liittyy vuosisatoja Venäjän julkisessa keskustelussa käytyyn kysymykseen siitä, miten venäläiset ymmärtävät, mitä venäläinen kuviteltu yhteisö on?” Tutkimuksen kaksi päälinnasta tutkimuskysymystä ovat: Miten venäläistä kansallista yhteisöä esitetään maahanmuuttajien kotouttamista koskevassa keskustelussa Venäjän lehdistössä vuosina 2000-2015? Missä määrin tämä venäläisyhteisön ”kuva” vastaa presidentin puheissa tuotettua kuvaa samana ajanjaksona?

Myrdal Lukashin metodologiset valinnat näiden kysymysten perkaamiseksi eivät myöskään ole uusia. Tutkimus ”luonnollisesti” hyödyntää diskurssianalyysia Benedict Andersonin ”kuvitellun yhteisön” muotoutumisessa. Mutta siinä missä monissa media-aineistoja käytävissä laadullisissa tutkimuksissa metodologian ja metodin valinta ilmenevät usein lähinnä rutiinin kuin syvällisen pohdinnan kautta, Myrdal Lukashin metodologinen reflektointi ja analyysin rakentaminen on ihailtavan systemaattista. Keskiöön nousee kolme ”kriittistä diskurssihetkeä” (tai

diakriittistä merkitsijää) – ”kieli”, ”kulttuuri” ja ”uskonto” – jotka ilmenevät niin ylimmässä virallisessa eli presidentillisessä diskurssissa kuin myös valitussa media-aineistoissa. Nämä merkitsijät eivät ole sinänsä yllätys, koska juuri näiden kolmen merkitsijän ympärillä universaaleja identiteettikeskusteluja käydään, niin Venäjällä kuin missä tahansa muualla. Mutta tämä tietynlainen itsestäänselvyys on juuri laajalti vatvottujen identiteettikysymysten tutkimuksessa työn suurin vahvuus. Merkitsijöiden rooli identiteettien rajojen solmukohtana konkretisoi hienosti ja selkeästi monia aiemmissa tutkimuksissa yleiselle tasolle jääneitä teemoja Venäjää koskevan identiteettikeskustelun loppumattomalta tuntuvassa suossa. Myrdal Lukashin tutkimuksessa ”kieli”, ”kulttuuri” ja ”uskonto” integraatiotematikkaan yhdistettynä avaavat selkeitä ja konkreetialtaan kiehtovia tutkimusaineistoon ja metodologisiin valintoihin paikantuvia tuloksia.

Tutkimus rakentuu kahdeksan pääluvun varaan. Johdannossa käydään läpi keskeisiä aiempia tutkimuksia ja venäläisen identiteettikeskustelun teemoja ennen oman tutkimusasetelman esittelyä. Toinen luku avaa teoreettista viitekehystä ja kolmas metodologiaa. Yhdeksi työn systemaattisuuteen liittyvistä paradokseista on alalukujen runsaus. Työn perusteellisuudesta johtuen täsmentävät alaluvut alkavat haitata työn luettavuutta jossain määrin. Tämä puute menee toki pääosin väitöskirjagenren piikkiin. Tosin teoreettista viitekehystä olevan luvun olisi voinut oppottaa metodolialukuun, joka on kirjan parhaimpia. Siinä Myrdal Lukash erittelee hienosti väitöskirjaprosessia, jossa aineisto, tutkimuskysymykset ja metodologianalyttiset valinnat muotoutuvat kiehtovalla tavalla. Luvusta voisi kirjoittaa tutkimusprosessin vaiheita valottavan artikkelin vaikka johonkin metodioppaaseen. Yksi vaihtoehto tämän luvun hienouteen liittyen (eritoten ss. 53–54) olisi voinut olla johdantoon siirretty vapaampi kuvaus tutkijan päätöksistä ryhtyä tutkimaan kyseistä aihetta ja avata näitä metodologisia valintoja. Ne ovat aina tutkimuksen lähtökohta, jolle lopulta kaikki muu – teoreettinen viitekehys, analyysi, tutkimuskysymykset ja lopullinen aineisto – rakentuu. Se olisi voinut myös helpottaa erityisesti väitöskirjojen vääjäämätöntä oppineisuuden osoittamisen pakkoa, jossa teoriapolkuja esitetään lukijan kyllästymiseen asti. Yhtä kaikki, kyseessä on erinomainen luku, joka ei jättänyt minulle epäilyksiä Myrdal Lukashin valintojen

mielekkyydestä.

Neljännessä luvussa analyysi alkaa pureutulla keskeisiin presidentti Putinin ja muutamiin presidentti Medvedevin venäläisten ”kuviteltua yhteisöä” koskeviin puheisiin. Presidentillisen diskurssin analyysi paljastaa huolen ja ristiriidan yhtenäisyyden ja moninaisuuden välillä perinteisemmän *civic-ethnic*-dikotomian sijaan. Presidentillinen diskurssi tuo myös esille ”kulttuurin” roolin epämääräisyyden: se on ”merkittävä ilman merkittävä” (“signifier without the signified”).

Presidentillisen diskurssin analyysi taustalla pitäen, luvussa viisi analysoidaan valitussa media-aineistossa ”kielen” roolia maahanmuuttoa koskevissa artikkeleissa. Aineistona toimii pääosin Kreml-myönteinen lehdistö, pois lukien puolivirallinen *Moskovski komsomolets* ja opposition *Novaja gazeta*. Vertailu presidentilliseen diskurssiin osoittaa, että yhteistä molemmille diskurssille on venäjän kielen rooli ihmisiä yhdistävänä voimana Venäjän rajojen ulkopuolella (osoittaa selkeästi Venäjän imperiaalisen perinnön). Kiinnostavaa on, että siinä missä presidentillinen diskurssi ylläpitää neuvostoperinteen mukaista keskustelua kansojen diversiteetistä Venäjän sisällä, tämä puuttuu täysin mediadiskurssista. Sen sijaan mediadiskurssissa korostuvat kysymykset assimilaatiosta ja maan ”sisäisten toisten” vastaanottamisesta. Toisin sanoen, Myrdal Lukashin analyysi osoittaa konkreettisesti jännitteen, joka vallitsee eliitin edustaman identiteettipolitiikan ja populaarimman identiteettikeskustelun välillä.

Luvuissa kuusi ja seitsemän tarkastellaan vastaavasti ”kulttuurin” ja ”uskonnon” roolia integraatiotematikan ”kriittisinä diskurssihetkinä”. Mediadiskurssissa ”kulttuuri” korostaa kulttuurisen mukautumisen vastavuoroisuutta ja lepää pitkälti virallisissa ideaaleissa, joissa vallitsee pysyvä epämääräisyys neuvostovaiikutteisen ”venäjänmaalaisen” (*rossiiskij*) ja mahdollisesti poissulkevan ”venäläisen” (*russkij*) välillä. Yhteistä presidentilliselle diskurssille on myös monikulttuurisuuden kieltäminen maahanmuuttajien integroinnissa. Mutta siinä missä presidentillinen diskurssi on taipuvainen ymmärtämään toimivan integraation

imperiaalisessa (neuvostoliittolaisessa) kehyksessä vastustaessaan länsimaista ”arvorappiota”, mediadiskurssi on taipuvaisempi korostamaan maahanmuuton haasteiden yhteneväisyyttä Venäjän ja Euroopan välillä. Merkittävin ero liittyy kulttuurisen muutoksen mahdollisuuteen, joka puuttuu tyystin presidentillisestä diskurssista. Siinä missä presidentillinen diskurssi korostaa kulttuurin epämääräistä monoliittista ykseyttä, mediadiskurssissa kulttuurisen muutoksen mahdollisuus on läsnä.

”Uskonnon” rooli poikkeaa suhteessa ”kieleen” ja ”kulttuuriin” siinä, että presidentillinen diskurssi pääsääntöisesti välttelee aihetta, ja vähäiset viittaukset uskontoon korostavat väitettä maan henkisestä ykseydestä. Sen sijaan venäläinen mediadiskurssi mukaillee yleiseurooppalaisia trendejä, jossa islam figuroi keskeisenä ”toisena” ”meille.” Huomionarvoista on myös se, että mediadiskurssissa, toisin kuin presidentillisessä diskurssissa, ortodoksisuutta ja islamia ei mainita yhdessä ja representaatiot moniuskontoisesta Venäjästä ovat kauttaaltaan poissa.

On ilmeistä, että tutkimuksella on annettavaa Venäjä-tutkimuksen lisäksi maahanmuutto- ja integraatiotutkimukseen laajemminkin. Toisaalta Venäjä-tutkimuksella on juuri aintuutuksena jälki-imperiaalisena tilana paljon annettavaa muiden alueiden identiteettien tutkimukseen. Näihin kietoutuu kysymykset median ja poliittisen vallan suhteesta, jossa autoritääriäinen Venäjä tarjoaa kiehtovan vertailukohtaan demokraattisemmille konteksteille. Poliittisesti tarkoitushakuinen ja osaltaan identiteettikysymysten ratkaisemattomuudesta kumpuava poliittisen johdon rakentama ”kuvitteellinen yhteisö” ei muodosta mitään kahlitsevaa kehystä Venäjänkään tapauksessa. Pikemminkin Myrdal Lukashin tarkka ja Venäjän ”ikuisuuskysestä” hienosti systematisoiva tutkimus osoittaa ja vahvistaa sen, että populaarimpi diskurssi etäänny monissa kohdin Putinin imperiaalisen suurvallan haavekuvista, joita migraation ja identiteettikysymysten arkitodellisuus ei vastaa.

Jussi Lassila